

.....

ERKIN VOHIDOV IJODI HAMDA BADIY PUBLITSISTIKA

Shukrullo Jo‘rayev,

*Jizzax davlat pedagogika universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: Mazkur tezisda Erkin Vohidov ijodida badiiy publitsistikaning o‘ziga xos xususiyatlari, uning g‘oyaviy-estetik mohiyati hamda o‘zbek publitsistikasi taraqqiyotidagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoirning publitsistik qarashlari, ijtimoiy hayot, milliy qadriyatlar, vatanparvarlik va ma‘naviyat masalalarini yoritishdagi badiiy mahorati yoritiladi. Shuningdek, badiiy publitsistika janrining nazariy asoslari, uning lirika bilan o‘zaro bog‘liqligi hamda Erkin Vohidovning ushbu yo‘nalishda XX asr o‘zbek adabiyotidagi ilg‘or an‘analarni davom ettirishdagi hissiy ilmiy asosda baholanadi. Tadqiqot natijalari shoir publitsistikasining zamonaviy o‘zbek adabiyoti va ijtimoiy tafakkur rivojida ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: Erkin Vohidov, o‘zbek adabiyoti, publitsistika, badiiy publitsistika, publitsistik asar, ijtimoiy-publitsistik lirika, esse, adabiy suhbat.

Jahon adabiyoti tarixiga nazar solsak, ko‘plab mashhur adiblar o‘zlari yaratgan betakror so‘z san‘ati namunalari bilan bir qatorda, ayni bir vaqtda, jo‘shqin ijtimoiy faoliyati va yetuk publitsistik asarlari bilan ham insoniyat tafakkuri va ma‘naviyati rivojiga yetarlicha hissa qo‘shganlar. XX asr o‘zbek adabiyotining ta‘mal toshini qo‘ygan Behbudiy, Munavvar qori, Fitrat, A.Abdulla Qodiriy, Cho‘lponlarni yoxud adabiyotimizning to‘ng‘ich avlodi namoyandalari – G‘afur G‘ulom, Oybek, H.Olimjon, A.Qahhor, Shuhrat va Sh.Rashidov kabi adiblarimiz ijodini ko‘z oldimizga keltiraylik. Ular, avvalo, iste‘dodi va davr talabi bilan so‘z san‘atining deyarli barcha janr va shaklida sermahsul ijod qilishgan. Ayni vaqtda, badiiy publitsistika sohasida, ya‘ni maqolanavislikda ham samarali qalam tebratganlar. Boshqacha aytganda, bu adiblarimiz xalqning orzu-umidlari va dard-tashvishlarini nafaqat o‘zlarining badiiy asarlarida, balki hozirjavoblik bilan yozilgan publitsistik maqolalari va nutqlarida ham

haqqoniy aks ettirganlar. Ular ana shunday publitsistik maqolalari chop etilgan ilmiy-ma'rifiy jurnallar hamda mazmundor, ta'sirchan nutq va suhbatlari bilan ham xalqning orzu-intilishlarini ro'yobga chiqarishgan va jamiyat ravnaqi yo'lida kamarbasta bo'lishgan.

Erkin Vohidov ana shu ulug' adiblarimizning qutlug' an'alarini muvaffaqiyatli davom ettirib, ham she'riyatda, ham badiiy publitsistika sohasida samarali ijod qilib, katta shuhrat qozonganligi hech kimda shubha tug'dirmaydi.

Shoir ijodida "Publitsistika" nima, "ijtimoiy publitsistik lirika" va "publitsistik asar" kabi tushunchalarga ham biroz to'xtalib o'tishimizga to'g'ri keladi. Hozirga qadar yaratilgan darslik va o'quv qo'llanmalarda, shuningdek, uzoq yillar davomida foydalanib kelinayotgan "Adabiyotshunoslik terminlari" lug'atlarida ham badiiy publitsistika yoki publitsistik asar nima u boshqa adabiy tur va janrlardan qaysi xususiyatlari bilan farqlanishi haqida yetarli ma'lumot berilmagan. Masalan, yirik adabiyotshunos-olimlarimiz tomonidan tayyorlangan va O'zbekiston Fanlar akademiyasining "Fan" nashriyoti tomonidan chop etilgan ikki jildli "Adabiyot nazariyasi" kitobida ham "Publitsistika" to'g'risida alohida ta'rif yoki ma'lumot keltirilmagan. Faqat adabiy tur va janrlarga bag'ishlangan qismida Lirika janrlariga ta'rif berishda ularning bir necha xillarga bo'linishi tushuntirilib va shu jumladan, "Ijtimoiy-publitsistik lirika deb, muayyan davrlarda jangovar ijtimoiy masalalarga bag'ishlab yozilgan... she'rlar nazarda tutiladi", –deya umumiyroq bir ta'rif beriladi. Bizningcha, bu ta'rifda, avvalo, publitsistik asarlarga xos xususiyatlar to'liq ko'rsatilmagan. Ikkinchidan, publitsistik asarlar, albatta, "jangovor ijtimoiy masalalarga bag'ishlangan" bo'lishi kerak degan tavsif-talab ham o'rinli emas. Chunki bu ta'rif adabiy jarayon va janrlar tabiati hamda spetsifikasi nuqtayi nazaridan ham muvofiq kelmaydi.

Erkin Vohidov badiiy publitsistikasining janr xususiyatlari haqida so'z yuritar ekanmiz, avvalo, yozuvchi ijodida esse va adabiy suhbat, adabiy o'ylar janrlari alohida o'rin tutishini ko'rsatib o'tishimiz joiz. Adibning "Iztirob", "Shoir she'ru shuur" asarlaridagi maqolalarni ijodkorning o'zi ham shunday deydi: "Bu kitobni dastalar ekanman, bosib o'tgan hayot yo'lim ko'z oldimdan o'tdi. Unda ko'p o'nqir-cho'nqirlar, yanglishlar, izlanishlar bor. Negaki, boshimizdan kechirgan

kunlarimizning o‘zi notekis, murakkab, xatolarga to‘la bo‘lgan. Biz haq so‘zni aytish qiyin bo‘lgan zamonda yashadik. Bu ish hozir ham, demokratiya va oshkoralik hukmron bo‘layotgan davrda ham unchalik oson emas.

“Qo‘lingizdagi kitob muallif dunyoqarashining shakllanish yo‘llarini aks ettiradi. Men bu to‘plamga turli yillarda turli munosabat bilan bayon qilingan fikrlarim, dunyoqarash ifodasi bo‘lgan she‘rlarimdan namunalar kiritdim” [1;5]. Bundan anglashiladi-ki, biz tahlil etayotgan yozuvchi badiiy publitsistikasida adabiy o‘ylar turkumi salmoqli ekanligi bejizga emasligini his etamiz. Bundan tushunish mumkinki, yozuvchi publitsistikasida qaysi janrning almashinib kelishi, bir ijodkorning muayyan ilmiy publitsistika, siyosiy publitsistika, badiiy publitsistikaga ko‘p yoki kam murojaat etishi, qaysi janrda qanday ijtimoiy muammolarni yoritishi, bir janr ichida boshqa publitsistik janrlarga xos unsurlarning uchrashi, janrlarning yozuvchi yashayotgan davr va uning yoshi, tajribasi, iste’dodi, dunyoqarashi bilan bog‘liq holda yuzaga chiqishi, ijodkor yuqorida ta’kidlaganidek, davr, tuzum, umuman, yozuvchi yashagan muhit bilan ko‘proq bog‘liqligini bilishimiz mumkin.

Erkin Vohidovning chuqur hayotiy bilim va tafakkuri samarasi bo‘lgan publitsistik asarlari uning she‘r va dostonlari singari katta ijtimoiy dard va ijodiy ilhom bilan yaratilgan bo‘lib, ular xalqqa, jamiyatga xizmat qilishdek oliyjanob maqsadlar bilan yo‘g‘rilgan. Ona – Vatanimizga va xalqimizga bo‘lgan fidoyilik va jonkuyarlik Erkin Vohidovning deyarli barcha she‘rlari hamda publitsistik maqolalari, nutq, suhbatlarining ham asosiy g‘oyaviy mazmun yo‘nalishi edi. Eng muhimi – ularda yuksak ma’naviyatli xalqimiz zakovati, yorug‘ kelajakka umid-ishonchi ham aks etib turadi. Erkin Vohidov Mustaqillikka erishish arafasida xalqimizning qiyin ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti, haq-huquqsizligi va mana shu nohaqliklarning g‘oyat og‘ir salbiy oqibatlari, xususan, Farg‘ona vodiysida 1989-yili ro‘y bergan noxush voqealar haqida “Ota yurti omon bo‘lsa” nomli maqolasida o‘zining iztirobli o‘y-fikrlarini alam va azob bilan yozganligi adabiyotimiz hamda tariximizning unutilmas dardchil sahifalari bo‘lib qoldi. M.Husayinov tasniflagan siyosiy publitsistika ham shoir ijodida alohida xalqona vatanparvarlik ruhida aks etganligini ko‘rishimiz mumkin.

Publitsistikaning muhim jihatlaridan biri uning hujjatliligidir. “Publitsistik ijod deganda, odatda, voqelikni hujjatlar asosida qayta tiklash anglashiladi.

Publitsistikaning har qanday ko‘rinishida, publitsistik organizmning har bir hujayrasida ana shu omilning ta’siri sezilib turadi” [3]. Erkin Vohidov badiiy publitsistikasining bu xususiyatiga ko‘ra chinakam yurtparvar, mutafakkir shoir sifatida o‘ziga xos hozirjavoblik, chuqur hamdardlik, qayg‘udoshlik yetakchi o‘rin tutishini ko‘rishimiz mumkin. Ijodkor badiiy publitsistik fikrlarining qanchalik to‘g‘ri hamda asosli ekanligini nafaqat voqelar rivoji, balki mustaqillik sharofati bilan amalga oshirilgan ulkan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy o‘zgarishlar, shuningdek, so‘nggi yillardagi xalqimiz hayotidagi tub burilishlar ham to‘la tasdiqladi. Ya’ni Erkin Vohidov sobiq sho‘ro davridagi xalqimizning komfirqa siyosatiga mutelarcha qaramligi va natijada erta-yu kech chang dalalarda zaharli ximikatlarni yutib, sog‘lig‘ini yo‘qotib kelgan paxtakor-u dehqonlarimizning qullarcha qashshoq turmushini va uning dard-u tashvishlarini qanchalik haqqoniy yoritganligi O‘zbekistonimizning har bir fuqarosi uchun yaqin o‘tmish tariximizni anglab olishi hamda bugun erishayotgan olamshumul muvaffaqiyatlarimizning miqyosi, ulkan ahamiyatini tasavvur etishida ham zarur hayotiy saboqdir. Davr bilan hamqadam bo‘lgan Erkin Vohidov maqolalarida to‘g‘ri ta’kidlaganidek, endilikda mustaqil mamlakatimiz – yangi O‘zbekistonimiz erishgan va erishayotgan ulkan muvaffaqiyatlar hamda amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari natijasida yurtimiz ham, ong-tafakkurimiz ham beqiyos darajada o‘zgardi. O‘tmishdagi hayot bilan bugungi hayotimizni taqqoslasak, yer bilan osmoncha farq bor. Barcha sohada chuqur islohot va katta o‘zgarishlar ro‘y berganligi hamda ular jadal davom etayotganligini hatto xorijliklar ham havas bilan tan olayapti. Birgina ma’naviyatimiz sohasidagi yangilanish va o‘zgarishlarni ko‘z oldimizga keltiraylik. Mustaqil yurtimizda milliy, diniy va umuminsoniy qadriyatlarimizga hamda ulug‘ ajdodlarimiz merosiga bo‘lgan munosabat, ayniqsa, o‘zbek tili va adabiyotimizga bo‘lgan yuksak e’tibor va cheksiz g‘amxo‘rlikdan har bir vatandoshimiz haqli ravishda g‘ururlanadi.

Shoirning ko‘p yillik tajriba, kuzatishlari va ijodiy mahoratining samarasi bo‘lgan, hamisha bedor hamda bezovta qalbining kechinmalari sifatida san’atkorona ifodalangan publitsistik asarlaridagi ustuvor jihatlardan yana biri shundaki, ularda yuksak ma’naviyat sohibi bo‘lgan xalqimizning zakovati, shuningdek, kelajakka umid-ishonchi ham yorqin aks etib turadi. Erkin Vohidovning chinakam yurtparvar bir

mutafakkir shoir sifatida g‘oyat hozirjavoblik, chuqur hamdardlik va umidvorlik bilan yozgan asarlarining qanchalik haqqoniy hamda asosli ekanligini nafaqat voqealar rivoji, balki Mustaqillik sharofati bilan amalga oshirilgan ulkan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy o‘zgarishlar, so‘nggi yillarda xalqimiz hayotida yuz bergan tub burilishlar ham to‘la tasdiqladi.

Erkin Vohidovning badiiy publitsistikasi, ya’ni bugungi hayotimiz, ma’naviyatimizning ko‘plab dolzarb muammolari hamda ijod masalalariga bag‘ishlangan salmoqli maqolalari, da’vatkor nutq-suhbatlari va ularning ta’sirchan g‘oyaviy-estetik mazmuni chuqur o‘rganishga munosibdir. Shoir publitsistikasidagi badiiy ijod va ijodkor shaxsi haqidagi asosiy konsepsiyasini ifodalovchi markaziy fikr-g‘oyalarini belgilovchi quyidagi falsafiy qarashlariga e’tibor qarataylik: “El ko‘nglidagini topish va el ko‘ngliga yo‘l topish bu – she’riyat. Madh etish ham, rad etish ham she’riyat emas. Xalqni maqtagan shoir – ulug‘ emas, uning o‘zligini o‘ziga ko‘rsatib berolgan, ayovsiz gapni aytolgan shoir – ulug‘. Mamlakatimiz buyuk, shoiri ko‘p. Xalqni ko‘rsata bilish uchun shoir darvesh emas, o‘ktam, so‘zi keskir, o‘zi shijoatli bo‘lishi kerak”. Bu so‘zlarda Erkin Vohidovning butun umri davomida rioya etgan muqaddas ijodiy a’moli va ezgu orzulari ham yaqqol aks etgan deyish mumkin. Shoir she’riyati va publitsistik asarlarida yetakchi motiv bo‘lgan bu markaziy g‘oya uning butun ijodi va adabiy-estetik qarashlarining mustahkam zamini va tayanch ustunlardan biri deyilsa, aslo mubolag‘a bo‘lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Vohidov E. Iztirob. – Toshkent: O‘zbekiston, 1992.
2. Vohidov E. Ishq savdosi. Saylanma. 1-jild. – Toshkent: Sharq, 2000. –
3. Стюфляева М.И. Поэтика публицистики. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та., 1975.
4. Vohidov E. Yaxshidir achchiq haqiqat. – Toshkent: Nyr, 1992.
5. Самандарова, Л. (2020). КОМИЛ АВАЗНИНГ “СОЗАНДА” РОМАНИДА ФОЛЬКЛОРИЗМЛАРНИ ҚЎЛЛАШ МАҲОРАТИ. II БӨЛИМ, 314.
6. Abdullayeva, M. O. (2025). О ‘QUVCHILARDA HAYOTIY KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHDA KASBHUNARGA YO‘NALTIRISH, MEHNAT TARBIYASI VA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. Inter education & global study, 3(6 (1)), 24-32.
7. Xujaev, M. (2020). Mahmudkhuja Behbudiy as a leader of jadid reforms. The

Light of Islam, 3, 39-47.

8. ХУҶАЕВ, М. (2019). АҲМАД ЗАКИ ВАЛИДИЙНИНГ ДИНИЙ-ФАЛСАФИЙ МЕРОСИ. Islom ziyosi, 2(4), 207-216.

9. ХУҶАЕВ, М. (2020). МАҲМУДХЎЖА БЕҲБУДИЙ-ЖАДИД ИСЛОҲОТЛАРИ ЕТАКЧИСИ. Islom ziyosi, 3(3), 39-47.

10. Saifnazarov, I., Musaev, F., Khusanov, B., Ernazarova, Y., Xujaev, M., Bekbaev, R., & Ochilova, N. (2025). The Impact of Local Community Education on Sustainable Practices in Eco-Tourism Areas. Natural & Engineering Sciences, 10(3).

11. ХУҶАЕВ, М. АҲМАД ЗАКИ ВАЛИДИЙНИНГ ҚУРЪОНИ КАРИМ ТАРЖИМАЛАРИ ХУСУСИДАГИ ТАДҚИҚОТИ. UNIVERSITETI ХАВАРЛАРИ, 2022,[1/9] ISSN 2181-7324.